

Лялечка (скорочено)

Михайло Коцюбинський

У новелі "Лялечка" (1901) Коцюбинський через внутрішній світ земської вчительки розкриває важливі особистісні й тогочасні соціальні проблеми. Раїса Левицька ще зі студентської лави намагалася "вилущитися" з лялечки й стати метеликом — тобто реалізувати себе як людину і як гідного саможертвовного народного вчителя: "Вона... почувала в собі таку любов до нещасного "народу", що спочатку хотіла вмерти для нього, а потім роздумала і поклала жити". Іронія в характеристиці героїні явна, вона зникає лише тоді, коли Раїса зустрілася з тим "народом" віч-навч: "На всьому відбилися сліди убожества. І житла, і люди, що вічно риються в землі, прийняли, ввижалося Раїсі, колір землі, здавалися деталями мертвої природи".

Раїсу перевели з одної школи до іншої через сварку з попом. Тепер після закінчення іспитів вона їхала до нового села. Це вже вдруге на протязі своєї тринадцятилітньої служби вона мусить через непорозуміння з попом міняти школу?—і хто знає, що чекає її на новому місці, де певно?—?ох, Боже!—?є піп і попадає.

Школа була зачинена, тому Раїса чекала поки покличуть сторожиху Тетяна. Недалеко від школи, з-за великих пишних кленів, виглянула біла церква. У Раїси раптом стиснуло серце?—?і вона міцно стулила уста. Ну що ж?—?їй не першинка: коди доведеться, буде воюватись.

Школа була нова і простора, але заняття там не проводили вже кілька місяців, після смерті старої вчительки. Раїса обійшла всі покої?—?скрізь була пустка й тиша: школа нагадувала порожній вулїй, перекинутий під хатою на сонці. Кватира вчительки складалась з двох невеличких хатинок. Особливо мала була спальня. В нїй заледве могло поміститися ліжко, маленький столик і невеличка скриня. Коли Раїса прилягла на ліжко, їй вдалося, що вона опинилася на дні глибокого колодязя, бо нетинковані соснові стїни, що тісно обступали її навкруги та високо здіймалися до стелі, дуже скидалися на цямрину.

Скоро її навідав священник, запрошував на службу та в гості. Раїса його уникала. Священник був вдівцем, жив із старою попадею, його дочка Тася навчалася в місті.

Спочатку героїня не мирилася з грубим утручанням сільського священника в шкільні справи, але потім поступово потрапляє під його вплив — стає "лялечкою", заплутавшись у тенетах "павука".

Відносини між священником о. Василем і Раїсою покращилися після бурі. Влітку піднялася страшна буря, вчителька була налякана і забилася в куток. Коли буря скінчилася до її кімнати зайшов о. Василь, саме він заспокоїв Раїсу. Вони стали товаришувати, разом читали "Епархіальныя В?домости". Коли влітку на канікули приїхала Тася Раїса почала майже весь час проводити з сімєю о. Василя. Вони були як одна сім'я.

З приходом осені Тася поїхала на навчання, а до Раїси приходили записуватися

учні. Саме о. Василь говорив, кого приймати на навчання, а кого ні. О. Василь допомагав Раїсі по школі — знаходив майстрів, щоб полагодити дах, привозив дрова. Раїса справді була вдячна йому за незчисленні дрібні услуги та ради, без яких вона в чужому селі почувала б себе далеко гірше. Раїса допомагала йому редагувати проповіді для селян, ходила на службу в церкву. Вечорами вони читали романи.

Раїса старалася оддячити о. Василеві чим могла, користувалась всякою нагодою. Здоров'я ж о. Василя вона взяла спеціально під свою опіку. Доволі було о. Василеві вискочити без шапки в холодні сіни або у двір, як це він звик завжди робити, вже Раїса мчалась за ним на-вздогін з шапкою та з хусткою на ший. Спочатку о. Василь байдужно приймав це піклування, та врешті воно почало йому докучати, особливе?—?коли Раїса робила йому сцени за те, що він не бережеться.

Праця в школі втомлювала Раїсу, та не вдовольняла. Весь вільний час свій Раїса пересиджувала в попівській господі. Вона навіть рахувала день свій з тої хвили, коли наслідок могла бути з о. Василем. Решту ж вона охоче викреслювала з свого життя.

О. Василеві почала докучати безперестанна опіка над його особою. Коли він виходив з хати, його одяг підлягав контролю, на нього намотували стільки хусток, наче він збиравсь за тридев'ять земель, фуфайки ж, сплетеної Раїсою, він не мав права скидати цілу зиму. Кожен кашель, навіть самий легкий, викликав докори в необережності. Брак апетиту вів за собою усильні запрошування, а великий апетит?—?благання не об'їдатися. Це дратувало о. Василя.

Грубий тон і роздратовання о. Василя ображали Раїсу. Вона покірно зносила його деспотизм, так як їй привидівся образ Ісуса. Раїса вважала, що це її покликання. Чим більш о. Василь одпихав її від себе, тим з більшою саможертвою вона присвячувала йому свій час, свої сили. Вона залюбки оддала б йому останню краплю крові свого серця.

Здоров'я Раїси все гіршало. "Весна здалася Раїсі на те, щоб що служби божої ставити у віттарі свіжі букети. То була її офіра. Вона вставала у-досвіта і зеленими росяними ранками блукала по луках, збираючи квітку до квітки." Навіть вдома в неї був свій віттар з фотографією о. Василя, якій вона молилася.

Одного разу до Раїси приїхала подруга, якій вона захоплено розповідала про священника.

?—? ...Ти розумієш,?—?вела далі своє оповідання Раїса близькій приятельці і шкільній подрузі, що несподівано заїхала до неї,?—?ти розумієш: це людина незвичайна, не простий сільський піп... Коли б ти знала його високі думки, благородне серце, його ідейність, чистоту душевну... ти б була зачарована їм... Він гарний... його сірі очі променіють тихим світом, на блідому виду й високому чолі спокій і погода... волосся трохи рудаве, але це не псує їх, навпаки?—?уста при них здаються свіжішими... Голос музикальний... Ти його побачиш, ти мусиш побачити... Його може не всі люблять, бо він має енергію й непохитну волю... Цій людині не тут місце, не на селі. Тут він пропадає... І от уяви собі моє горе: він збирається до о. Івана на храм...

Приятелька запитала, чи не закохана Раїса в священника. Раїса раптом

одхитнулась од приятельки й тихо скрикнула, як ранений птах.

Перед нею мигнула блискавка, а під ногами запалась земля.

Раїса потиху спускалась туди й з очей її поволі зчезала рожева од заходу, закутана в зелень кленини, церква...